

PREGRADNJA CRKVE I SAMOSTANA KONVENTUALACA U SPLITU TIJEKOM XIX. I POČETKOM XX. STOLJEĆA

Stanko PIPLOVIĆ
Split

UDK 726.7“18/19”(497.5) Split
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 31. XII. 2003.

Na osnovu arhivskih i drugih suvremenih izvora, iznose se podatci o recentnim promjenama samostanskog sklopa sv. Frane na istaknutom mjestu u gradu. Također je vrjednovan doprinos historicizma njegovoj današnjoj funkcionalnoj organizaciji i estetskom izgledu. Kako prostorni razvoj samostana nije do sada sustavnije istraživano, ovaj rad predstavlja doprinos tim nastojanjima, oslikavajući vrijeme kada je pretrpio temeljite fizičke promjene. Tek proučavanjem starih dokumenata koji se čuvaju u samostanu sv. Frane u Splitu, kada se srede, moći će se konkretnije ispitati i starija razdoblja njegove izgradnje.

Ključne riječi: *franjevci konventualci, samostan, Split, XIX.–XX. st.*

Samostan franjevaca konventualaca na Obali u Splitu vrlo je star, ali je u novije vrijeme doživio korjenite organizacijske i građevinske transformacije. Godine 1827. Dalmatinska provincija sv. Jeronima, kojoj je pripadao i splitski samostan, ujedinila se s jedinim preostalim samostanom nekada brojne Padovanske provincije. Nazvana je Provincija sv. Antuna Padovanskog, a 1897. Dalmatinsko-padovanska provincija. Njeno središte i škole bili su u Padovi. Kada je 1866. dio područja došao pod Italiju, središte i škole su se preselile na Cres. Ova združena provincija ponovno se 15. listopada 1907. godine rastavila na sastavne dijelove, pa u našim krajevima djeluje kao Redodržava dalmatinskih franjevaca konventualaca sv. Jeronima.¹

Opsežni radovi na samostanskom sklopu u drugoj polovini XIX. i prvim godinama XX. stoljeća, u glavnim su crtama prikazani na drugom mjestu, ali su još mnoge pojedinosti nejasne.² I tek kada se sredi samostanski arhiv te postane

---

¹ Marin OREB, *Zasluzni članovi Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca od njezina postanka do naših dana*, Split, 1973., str. 21 i 74; Odcjepljenje redodržave konventualaca, *Narodni list*, Zadar, 2. I. 1909., str. 3; *Kaptolski zapisnik Samostana sv. Frane u Splitu* (dalje: KZ), str. 137.

² Stanko PIPLOVIĆ, Rekonstrukcija samostanskog kompleksa sv. Frane u Splitu na prijelazu iz 19. u 20.

pristupačan istraživačima, moći će se dati konačan sud o tim zahvatima. Međutim, s obzirom na neka novija saznanja, jasne su osnovne odrednice. Samostan se nalazi na lijepom položaju uz more sred današnje gradske luke. Sastoji se od crkve na sjevernoj strani, središnjeg klaustera te samostanske zgrade koja zauzima istočni i južni dio. Zahvaljujući oskudnim ostacima, vidljivo je da je crkva izgrađena u XIII. stoljeću u oblicima romanike. Bila je dosta mala i vrlo skromna. S vremenom je pretrpjela razne preinake. Tako je u XV. stoljeću postavljena ogradica pred glavnim oltarom od prošupljenih kamenih ploča s oznakama gotike. U doba baroka izrađeni su novi oltari.

Prema sačuvanim nacrtima, koje su tijekom XVIII. stoljeća izradili mjernici Alessandro Barbieri, Petar Kurir i Filip Muljačić, vidljivo je da je tada ulaz u crkvu bio sa zapadne strane. Uz njeno sjeverno bočno pročelje prigradna je osmostrana kapela. Na istoku se nalazila apsida četvrtastog oblika, što ukazuje na moguću nešto kasniju njenu dataciju. Do nje prema jugu je sakristija i dalje kapela sv. Lucije. Ove prostorije zauzimale su tada uglavnom čitav istočni trakt samostanskog zdanja. Pred ulazom u crkvu s njegove južne strane bio je atrij kroz koji se stupalo u samostanske prostore. Upravo iznad atrija se dizao masivan četvrtasti toranj s ložom za zvona na vrhu. Kroz njegovo prizemlje najprije se dolazilo u prostrani klaustar koji se protezao duž čitave južne strane crkve. Samostan je bio na jugu potpuno okrenut moru i vjerojatno prilično malen. U njegove se odaje ulazilo kroz vrata sred južne strane klaustera. Na zapadu je vrt.

Tijekom ovog dinamičnog razdoblja, uglavnom od 1855. do 1908. godine bitno se promijenio samostan, ali u nešto širim vremenskim granicama i njegov neposredni okoliš. Početkom XIX. stoljeća još je uvijek u cijelosti sačuvan barokni polubastion sv. Antuna (Šperun) koji se nalazio neposredno sjeverno od tog sklopa.³ Zanimljivo je da su se i tu nalazili izvori sumporne vode, osim onih općepoznatih nedaleko od samostana uz obalu te onih kod ribarnice u današnjoj Marmontovoj ulici. Značajne promjene nastupile su već u doba francuske uprave. Bastion je porušen oko 1808. godine, obala je na tom dijelu nasuta i proširena, a nedaleko zasađen javni perivoj.

U prvoj polovini XIX. stoljeća nije bilo bitnih promjena na samostanu u odnosu na predhodno razdoblje. Prema podacima iz katastra, samostanska kuća na dva kata s unutrašnjim dvorištem, crkva i širina na sjeveru zauzimali su površinu od 1726 metara četvornih. Vrt na zapadu s povrćem i voćkama imao je 133, a neobrađeno zemljište pred južnim pročeljem 385 m četvornih. Iza vrta, u pravcu jug – sjever, išla je uska javna ulica koja je činila granicu sklopa, a s druge strane prema zapadu bile su privatne kuće braće Dudan i druge.⁴ Eto tako je uglavnom izgledao kompleks samostana i njegova neposredna okolica pred velike građevinske radove koji su na njemu

---

stoljeće, *Kulturna baština*, Split, XI, 1985., br. 16, str. 61–72.

³ Arsen DUPLANČIĆ, Prilog poznavanju obrane Splita u XVII i XVIII stoljeću, *Vesnik*, Beograd, 1989., br. 33, str. 136 i 139.

⁴ Comune di Spalato, Dalmazia, Circolo di Spalato, 1831., Allegato in doppia Scala alla Mappa originale di Spalato No 1, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju u Splitu.

predstojali.

U samostanskim se prostorima u to vrijeme pokušalo zadovoljiti i neke javne potrebe grada. Tako se 1846. i 1847. godine rješavalo pitanje smještaja starinskih predmeta Arheološkog muzeja u Splitu, jer u tadašnjoj zgradi nije bilo dovoljno prostora. Predmeti su bili po gradu u više provizornih spremišta. S obzirom na takvo stanje, Okružni kapetanat u Splitu predložio je da se manje osjetljivi kameni spomenici izlože u prizemlju zgrade Gimnazije te u natkrivenom hodniku klaustera samostana sv. Frane. Ravnatelj muzeja dr. Frano Carrara je smatrao da prostor samostana nije prikladan za tu svrhu. Po njegovom mišljenju, čak i kad bi redovnici ustupili čitavu svoju zgradu, ne bi se mogla koristiti. Ispod njenog prizemlja je suteran pa pod ne bi mogao izdržati teške predmete. Preostao je jedino klastar koji također nije odgovarao. Iz daljnjeg obrazloženja saznaje se ponešto o tadašnjoj situaciji u samostanu. Kroz klastar su prolazili svi oni koji su ulazili u zgradu, sakristiju i velik broj posjetitelja crkve. U nj su dolazili ljudi uzimati vodu iz dvaju bunara, tu su se rekreirali pitomci samostana, odmarali fratri, a preko tog prostora su se odvijale procesije. Klastar je stalno bio otvoren i nikada slobodan, osim u vrijeme ručka i noću. Postavljeni u okolni uski trijem, sarkofazi i drugi kameni ulomci teško bi se mogli razgledavati. Nije se moglo ni jamčiti da dječurlija, koja se je tu motala u svako doba, ne će oštetiti spomenike. To su bili razlozi da se klastar, iako je nedostajalo prostora, nije uporabio za muzejski lapidarij.⁵

Rekonstrukcija crkve

Zbog umnoženog pučanstva crkva je s vremenom postala tijesna pa se pristupilo povećanju njene površine. Istovremeno je promijenjena orijentacija crkve. Naime, ona je u početku usmjerena od zapada prema istoku, gdje je bio oltar, kako su to zahtijevala stara pravila. Tako se dogodilo da se u nju ulazilo sa zapada, od strane predgrađa Veli Varoš, a da je prema širokim prostorima luke bila okrenuta stražnjim dijelom, tj. apsidom. U XIX. stoljeću, kada ta obveza odavno više nije postojala, a uredila se i prostrana obala na istoku, Općina je tražila da se ulaz premjesti na stranu prema luci, tj. prema središtu gospodarskog i javnog života. To su zahtijevali i urbanistički razlozi cjelovitog oblikovanja jednog od najvažnijih dijelova grada, gdje je tada izgrađena palača Bajamonti, istočno krilo Prokurativa i kazalište u neorenesansnom slogu. Glavni radovi na crkvi su izvršeni u vremenu 1855.–1864. godine. Porušena je apsida i kapele na istoku. Produžen je brod na tom mjestu za oko 6 metara i napravljeno novo glavno pročelje. Manji poslovi otegli su se još dvije godine.

Na prijedlog fra Luigija Macchionija i fra Marina Aržića 1864. godine se raspravljalo o nabavci jednog oltara za crkvu posvećenog Gospi. Za to je trebalo potrošiti 700–800 forinta. O tome se pregovaralo s altaristom Carlom Roncatijem.⁶

---

⁵ Arheološki muzej Split, spisi br. 77 i 78/1846., 2 i 3/1947.

⁶ KZ, str. O.

Najljepši dio samostanskog sklopa je njegov klaustar. To je pravokutni otvoreni prostor izdužen u smjeru istok – zapad. Okolo uz obodne zidove je natkriveni trijem ograđen od središnjeg dijela parapetnim zidovima na kojima su stupovi i stupci koji nose drvenu konstrukciju krova. Na osnovu obilježja njihovih lisnatih kapitela, klaustar se može pripisati ranom gotičkom stilu XIV. stoljeća.

Pristupi iz obodnog trijema u središnji nenatkriveni prostor klaustara su na sredini sjeverne i južne strane. Sama srednja površina pregrađena je kamenim parapetnim zidom u dva dijela, istočni i zapadni. Na kutovima trijema i sa strana prolaza u srednji dio, umjesto stupova su četvrtasti stupci. U prvoj polovini XIX. stoljeća u njegovim je objema polovicama bila po jedna cisterna za kišnicu s kruništem za zahvaćanje vode isklesanim od kamenih monolita. Pod je bio od grubih kamenih ploča koje su položene u nagibu radi otjecanja vode. Ali duž nekih rubova ostavljene su zemljane trake i tu je zasađeno ukrasno bilje. Posebno su se isticali oleandri koji su bujnim rascvjetalim krošnjama stvarali naročit ugođaj. I ovaj dio samostana pretrpio je tijekom XIX. i XX. stoljeća znatne promjene. Njegovi trijemovi su također bili u slabom stanju, posebno drvene grede.

Godine 1861.–1862. srušen je zapadni dio klaustara, tj. njegovo krovište i stupovi. Vjerojatno je to učinjeno jer je krov prijetio urušavanjem. Na parapetnom zidu, nešto pomaknuti prema sredini, ostala su uspravno usamljena dva kutna stupca. Na njihov vrh postavljene su skulpture anđela. Kapiteli i baze stupova, koji su skinuti s ovog dijela, porazmješteni su slobodno po klaustaru, kao što je to vidljivo na starim fotografijama.

Uklonjena je i kapelica koja je stršila iz sjevernog zida crkve. Da bi se dobilo na širini broda, s bočnih su strana izvana istureni niži bočni dodatci. U svaki od njih su uvučena po dva oltara, koji su do tada zauzimali prostor u crkvi. Između oltara napravljen je po jedan bočni izlaz, i to prema klaustaru te ulici na sjeveru. Čak ni stari uski prozori na bočnim pročeljima nisu zadržani. Zazidani su, a na drugim mjestima probijeni su novi, mnogo veći. Tako je unutrašnjost crkve dobila više dnevnog svjetla. Vrh novog pročelja privremeno je postavljena edikula s nišom. Stara zvonara sa satom još je neko vrijeme služila.

Koncem XIX. stoljeća bilo je još nekih radova u crkvi. Kako su krovovi crkve i samostana bili u velikom neredu, 1881. pozvana su dva zidara da ih pregledaju i svaki dade svoj troškovnik za popravak. Prihvaćena je ponuda Petra Bastunovića s time da se za početak pristupilo samo nekim bitnim radovima.

Prigodom kanoničkog posjeta provincijala samostanu 1882. godine zaključeno je da su potrebni popravci na stropu i zidovima crkve. Utvrđeno je da se hitno isprazni sav materijal koji se nalazio na tavanu te da se crkva oboji. To je trebalo učiniti i s ozbirom na predstojeću 700. obljetnicu rođenja sv. Franje Asiškoga, koja se po uputama generala reda trebala održati u svim franjevačkim crkvama. Na sastanku kapitula 12. prosinca 1883. gvardijan je izložio redovnicima potrebu čišćenja i popravka orgulja. Majstor je za taj rad zatražio 50 forinta, što je bilo prihvaćeno.

Nakon dugih rasprava odlučeno je konačno 1884. godine da bratovština sv. Antuna napusti crkvu i klaustar i ponese sa sobom sve što im je pripadalo. Tako je crkva ostala bez oltara sv. Antuna. Zato su franjevci odlučili nabaviti novi oltar od mramora, za što je bilo potrebno utrošiti oko 1200 forinta.⁷

Pošto je pred kratko vrijeme konačno samostanu priznato vlasništvo nad zemljištem blizu njihovog skladišta na sjeverozapadnom kraju sklopa, u svibnju 1890. je odlučeno taj dio ograditi zidom. Na zidu su predviđena dvojna vrata, jedna široka za pristup skladištu, koje je dano u najam, a druga prema tadašnjim vratima ispod starog zvonika, tj. prvotnog ulaza u samostan. Pregradni zid razdvajao je ovaj vanjski prostor u dva dijela, onaj koji je pripadao skladištu i onaj pred ulazom u samostan. Tom prigodom je odlučeno da se izgradi nova sakristija bliže svetištu. Zadužen je gvardijan da pozove inženjera kako bi se sačinio nacrt uz uvjet da sakristija bude prema unutrašnjoj strani klaustara. Na staroj sakristiji je predloženo povećanje otvora gdje su bila vrata koja su vodila u crkvu, tako da bude pristupačnija.⁸

Početak kolovoza 1892. godine provincijal reda posjetio je samostan u Splitu. Našao je u velikom neredu zidove crkve. Odredio je da ih se očisti i da se poprave oštećenja na njihovoj površini te da se uljenom bojom oliči donji dio koji je bio zaprljan naslanjanjem ljudi. Isto tako trebalo je popraviti žbuku na stropu gdje je otpala. Najvažnija je zadaća bila natpisima označiti mjesta u podu gdje su ranije bile grobnice hrvatskih velikana: povjesničara Tome Arhiđakona i književnika Marka Marulića, a na zidove crkve, gdje se nađe za zgodno, postaviti dvije njihove ploče. Također je određeno da se označi mjesto gdje je pokopan splitski pjesnik dr. Jerolim Kavanjin. Prostor kora, orgulje i okviri prozora trebali su se oličiti uljenom bojom. U sklopu ovih radova određeno je da se uredi i soba fra Vjekoslava Kinkele te da se obijeli sakristija i hodnici samostana gdje to bude potrebno. Na osnovu ovih zaključaka zatražena je od zidara Dujma Mitrovića ponuda za radove. On je sačinio troškovnik po kojemu je cijena posla bila 340 forinta. U to nije bila uključena izrada ploča i natpisa, za što je planirano daljnjih 50 forinta.⁹

Godine 1893., nakon savjetovanja sa stručnjacima, odlučeno je izraditi udobnije stepenice koje su vodile na zvonik i urediti podeste na njima. Tijekom 1898. bilo je još nekih manjih radova na crkvi. Na sastanku kapitula 9. srpnja prihvaćeno je da se sruši stari zvonik na zapadnoj strani i nastavi izgradnja novog na pročelju crkve prema nacrtu iz 1862. godine, jer je smetao izgradnji kora. Također je odlučeno da se u svetištu napravi novi oltar, uredi kor i propovijedaonica. Za te bi se radove osiguralo 1000 forinta. Da bi se namakla ostala sredstva za ove radove, predloženo je da se proda Ministarstvu, a za Arheološki muzej u Splitu, antički sarkofag koji se nalazio u klaustaru za 4000 forinta. Samostanska braća su zaključila da im taj sarkofag nije potreban. Čak

---

⁷ KZ, str. 20, 24, 30 i 31.

⁸ KZ, str. 42.

⁹ KZ, str. 48 i 49.

da se u njega smjeste moći sv. Felicija, smatrali su da ne bi bio prikladan zbog stalnih posjeta stranaca, posebno u vrijeme blagdana kada se u crkvi drže bogoslužja.¹⁰

Koncem iste godine odlučeno je naručiti iz Münchena novi kip sv. Lucije pa je u tu svrhu odobren trošak 70–80 forinta. Kako su orgulje u crkvi bile slabe, pozvan je 1899. godine vlasnik povlaštene tvrtke za izradu orgulja Gaetano Zanfretta iz Verone da ih uštima. Nakon što ih je pregledao, majstor je našao kako ih ne bi bilo korisno uštimiti, i to zbog korozije mnogih dijelova. Osim toga nisu bile u skladu s liturgijskim potrebama prema nedavnom propisu Svete Stolice koja je zabranila uređivati takve instrumente. Stoga je predložio da će ih prilagoditi novim zahtjevima uz uporabu dobrog materijala. Osim oko 400 cijevi, sve je ostalo bilo dotrajalo. Trošak je iznosio 1000 forinta, a trebao se platiti u obrocima kroz 10 godina. Ovaj prijedlog je bio prihvaćen.¹¹

Franjevci su u lipnju 1901. godine odlučili inženjeru Anti Beziću iz Splita povjeriti izradu crteža za novi oltar sv. Feliksa i za sakristiju. Trebao je također napraviti i elaborat za novi zvonik koji se planiralo graditi idućeg proljeća, ako bi definator na provincijskoj kongregaciji, koja se trebala održati u Cresu 2.–4. srpnja, dao svoj glas. Neke je skice već tada bio napravio fra Vid Markovina. Bezić je završio nacrt zvonika iduće godine. Nije poznato iz kojih razloga, ali crteže za veliki oltar u crkvi napravio je Josip Barišković i oni su prihvaćeni na kapitulskom sastanku 3. prosinca 1901. godine uz manje primjedbe. Zatim je s majstorom altaristom sklopljen ugovor na iznos od 4400 forinta.¹²

Na sastanku samostanske obitelji 1. srpnja 1902. godine odlučeno je prenijeti orgulje na drugo mjesto. Osim toga na samom instrumentu su bile nužne neke promjene za što je trebalo utrošiti 400 kruna. Općina je u to vrijeme tražila dozvolu da na novi zvonik postavi javni sat. Odgovor je bio negativan. Odlučivalo se i o popločenju crkvenog poda. Dvojba je bila da li postaviti mramorne ploče ili pločice od majolike. Na kraju je odlučeno da se sakristija i apsida poploče majolikom, a da se odluka o prostoru crkve odgodi dok se stvar ne ispita. Na sastanku kapitula 20. rujna 1902. raspravljalo se o pokrovu piramide novog zvonika. Razmatralo se da se predviđeni pocinčani lim zamijeni pločama od terakote kako bi bio sigurniji i trajniji. Ipak je izvedena prva varijanta. Ovom je istom prilikom odlučeno obojiti zidove hodnika i klaustara.¹³

Tako su tijekom 1902. godine izvršeni daljnji radovi na crkvi. Tada je uklonjena edikula i izgrađen četvrtasti toranj zvonika na njenom mjestu. Ozidao ga je fino klesanim kamenom poduzetnik Ivan Celić. Inače, Celić je bio valjan splitski graditelj i

---

¹⁰ KZ, str. 54, 72 i 74.

¹¹ KZ, str. 76.

¹² KZ, str. 89 i 92. Bezićev nacrt zvonika nalazi se danas u Padovi, gdje ga je uz još neke dokumente o samostanu u Splitu pronašao fra Nikola Roščić.

¹³ KZ, str. 94 i 97.

čestit Hrvat. U siječnju iduće godine položio je kod Građevnog odsjeka Namjesništva u Zadru graditeljski ispit s dobrim uspjehom. On i jedan drug bili su vlasnici kamenoloma na Marjanu. Čak su 1907. izložili jedan lijepo obrađen uzorak na Gospodskom trgu, u izlogu dućana Ševeljevića, pa je hvaljena njegova vrsnoća i podatnost za gradnju. To navodi na pretpostavku da je i toranj crkve sv. Frane izgrađen od istog materijala.¹⁴ Kada je bio završen novi zvonik, srušena je stara zvonara.

Osim izgradnje zvonika, tada je crkva produžena na zapad dogradnjom novog prostranog svetišta. Zatim je u njemu postavljen novi oltar od raznobojnog mramora u razigranim baroknim oblicima, rad Josipa Bariškovića pok. Petra. Ovaj majstor je jedan od nekoliko vrsnih kamenoklesara koji su u to vrijeme imali obrtničke radionice u Splitu.¹⁵ Na pod crkve su postavljene ploče od umjetnog kamena splitske tvornice cementa i betonskih proizvoda Gilardi i Bettiza.

Nakon završetka građevinskih poslova, koncem 1902. počeli su bojadisarski radovi u unutrašnjosti. Zidovi i strop su oslikani prikazima svetaca i anđela uz primjenu ukrasa s narodnim motivima. Obiman posao je završen početkom iduće godine, a izveo ga je Splitsanin Dragutin Inchiostri, tada već umjetnik na glasu.

Za dovršenje radova na crkvi i zvoniku manjkala su novčana sredstva. Stoga su se redovnici morali zaduživati i snalaziti se na razne druge načine. U tu svrhu su 1902. godine prodali Arheološkom muzeju kasnoantički sarkofag s reljefnim prikazom scene prijelaza Izraelaca preko Crvenog mora. Ravnatelj muzeja Frane Bulić ga je odavna želio nabaviti. On je još u prosincu 1884. u tom smislu uputio molbu za prijenos tog sarkofaga u muzej gdje bi se bolje čuvao i bio dostupan publici. Isto je pokušao početkom iduće godine povodom posjete nadvojvode Rudolfa Splitu, ali bez rezultata.

O tome je raspravljalo Središnje povjerenstvo za istraživanje i očuvanje povijesnih i umjetničkih spomenika u Beču 1900. godine. Na 13. sjednici njegovog drugog odjeljka održanoj 11. svibnja predsjedatelj, dvorski savjetnik dr. Friedrich Kenner, priopćio je da je Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu odredilo da započmu dogovori o nabavi sarkofaga. Tako ga je Ministarstvo konačno otkupilo za cijenu od 8000 kruna, koliko su franjevci tražili. Plaćen je u četiri jednaka godišnja obroka.¹⁶ Dana 1. kolovoza 1902. godine već je prenesen u muzej pa je tako ova ustanova dobila treći bogato ukrašen sarkofag važan za starokršćansku umjetnost.¹⁷

---

¹⁴ Domaće viesti, *Narodni list*, 31. I. 1903., str. 3; Kamenolom na Marjanu, *Dan*, Split, 14. VIII. 1907., str. 3; Kamenolom J. Celića i drugova, *Dan*, 3. XII. 1908., str. 2.

¹⁵ Vidjeti npr. *Il nuovo Sciesone Spalatino*, Split, 1901., str. 71. Među Bariškovićevim radovima ističe se glavni oltar u crkvi sv. Stjepana u Brelima, koji je majstor završio 1897. godine. Josip BEBIĆ, *Brela*, Split, 1985., str. 81.

¹⁶ Arhiv Konzervatorskoga ureda u Splitu (dalje: AKU), spisi br. 104/1884., 20 i 27/1885.; Č. k. središnje povjereništvo za umjetn. i povjesn. spomenike, *Smotra dalmatinska*, Zadar, 16. VI. 1900., str. 3.

¹⁷ Rijetka umjetnina, *Smotra dalmatinska*, 30. VIII. 1902., str. 3; Frane BUŠKARIOL, Raka svetog Feliksa, *Kulturna baština*, Split, XI, 1985., br. 16., str. 26; Arheološki muzej Split, spisi br. 51, 88 i 94 iz 1902. godine.

Tako su od stare crkve preostali samo bočni zidovi. Sve ostalo je izmijenjeno pa se ustvari radi o potpuno novoj građevini, bitno drukčijeg prostornog ustroja i veličine. Ona po svim svojim obilježjima pripada XIX. stoljeću. Pod utjecajem apriorne odbojnosti prema neostilovima, smatrala se neuspjelom. Danas, iz nešto drukčijeg kuta gledanja, može se zaključiti da predstavlja dosta uspješno graditeljsko ostvarenje tog vremena, oblikovano u duhu neoromanike. Naravno da se ipak postavlja konzervatorski problem umjesnosti tako radikalnog graditeljskog zahvata. Iako se ne zna ni kako joj je izgledalo glavno pročelje, ranija crkva očigledno nije imala većih umjetničkih dosega. Njezina je starost gotovo jedina vrijednost, pa je bila dokument jednog vremena. Sada je prisutno načelno pitanje da li se stanovita kreacija smije žrtvovati čak da bi se stvorila nova. Ali u vrijeme kada se to događalo kriteriji zaštite spomenika kulture bitno su bili drukčiji. Pragma je još uvijek imala prednost. Stoga se čitav postupak mora sagledavati u njegovoj složenoj slojevitosti i proturječnosti.

Osim ovih najvažnijih radova u narednim je godinama bilo i drugih. Godine 1902., kada su franjevci odlučili izvesti neke radove na crkvi, dogovorili su se u isto vrijeme prenijeti orgulje na drugo mjesto, kod velikog žrtvenika. Zamolili su Gajtana Letića da to učini pa je on orgulje premjestio i popravio. Za nabavu potrebnog materijala i njegov trud isplaćeno je 1904. godine ukupno 920 kruna.¹⁸

Pošto se 1904. godine navršavala 50. obljetnica proglašenja bezgrješnosti Majke Božje, koja je bila zaštitnica franjevačkog reda, odlučeno je da se taj jubilej svečano proslavi. Uz ostalo je zaključeno da se nabavi kip Blažene Gospe neoskrvljenog začeca. U to vrijeme opazilo se neke građevinske manjkavosti na crkvi. Kroza zid nove kapele sa sjeverne je strane prodirala vlaga. Tome je bio uzrok što je duž zida s vanjske strane uski prostor ispunjen zemljom. Ovaj nasip je natapala kišnica koja se slijevala s krova. Ista pojava se opažala i na zidovima riznice blizu vrata. Odlučeno je ta mjesta zaštititi betonom, a vodi omogućiti otjecanje. Među manjim poboljšicama u crkvi učinjenim te godine je i nabava novih klupa, i to za prostor koji je nastao njenim produljenjem.

Još od 1857. postojao je na starom zvoniku javni sat. Kada je taj zvonik porušen i izgrađen novi na istočnoj strani, Općinska uprava je odlučila postaviti na nj drugi sa staklenim brojčanikom. O tome je bilo dosta prepiske sa samostanom tijekom 1902. i 1903. godine. Kao protuuslugu za dozvolu, franjevci su 1904. tražili da Općina na svoj trošak uvede vodu u samostan, a usto odobri sniženu pristojbu za njeno korištenje.¹⁹ Sporazum je ipak postignut i sat postavljen.

Pošto je 1906. samostanu istekao rok za gradnju na zemljištu na obali kupljenom od splitske općine, početkom 1907. upućena je molba da se to pravo produži još na dvije godine. Kao protuusluga dozvolilo bi se Općini uknjižiti pravo držanja javnog sata na zvoniku. U rujnu 1907. franjevci su odlučili učiniti novi kor tako da se zatvore

---

¹⁸ KZ, str. 106.

¹⁹ KZ, str. 107 i 109.

postojeća vrata sakristije i probiju druga na kutu kod velikog oltara sa strane Evandjelja. Tako se dobio prilično prostran kor. Tijekom iduće godine za kor su nabavljeni kipovi Srca Isusovoga i Gospe od Začecća te postavljeni u za to načinjene niše. Za sve oltare u crkvi nabavljeni su prekrivači od damaska i jedna planita izvezena u zlatu. Za to je bila zaslužna Anka Protić koja je u tu svrhu doprinijela blizu 2000 kruna.²⁰

Gradnja novog samostana

Još 1902. godine uprava samostana je uputila molbu Kotarskom poglavarstvu u Splitu kojom je tražila potporu za popravak cijelog klaustara. Predmet je prosljeđen konzervatoru Frani Buliću koji je sačinio opsežan izvještaj s povijesnim podacima o samostanu. Za izvedene radove na crkvi, zvoniku i proširenju sakristije utrošeno je 48.000 kruna, od kojih je 24.000 bilo pozajmljeno. Stoga je 1903. poslana molba Središnjem povjerenstvu za istraživanje i održavanje povijesnih i umjetničkih spomenika u Beču za dodjelu sredstava.²¹ To pitanje je raspravljano na 1. sjednici drugog odjeljka Povjerenstva, održanoj 26. lipnja 1903. pod predsjedavanjem Aleksandra Helferta. Na osnovu izvješća dr. W. Neumanna, odlučeno je preporučiti zatraženu pomoć od 5000 kruna pod uvjetom da klaustar ostane u postojećem obliku.²² Opet je zatraženo Bulićevo mišljenje; on je bio više puta u samostanu utvrditi stanje. Tako ga je ponovno obišao 30. XII. 1903. i 20. I. 1904. Pošto su mu trebali opširniji podatci o radovima, Bulić je u rujnu zamolio Gvardinarijat da mu pošalje specifikaciju troškova učinjenih za proširenje crkve i gradnju zvonika te nacрте iz kojih bi se vidjelo stanje prije i poslije radova. Središnje povjerenstvo je opet raspravljalo o popravcima na 7. sjednici drugog odjeljka 7. travnja 1905. godine. Tom prilikom Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu je izvijestilo kako se ne može udijeliti državna pomoć za već izvedene radove, ali je obećalo umjerenu svotu za eventualni popravak klaustara.²³

O tome je Središnje povjerenstvo obavijestilo Bulića dopisom od 11. travnja 1905. Navedeno je kako Ministarstvo nije odobrilo nikakva sredstva za radove na crkvi i samostanu jer su učinjeni načinom koji se protivi načelima modernog shvaćanja čuvanja spomenika. Stari povijesni dijelovi crkve su srušeni, a na njihovu mjestu podignuti novi. S odlukom je upoznat i samostan, ali je naglašeno da je Ministarstvo, ukoliko bi se prišlo popravku klaustara, spremno pomoći. Uvjet je bio da nacrt odobri Središnje povjerenstvo i konzervator u Splitu.

Na to je starješinstvo samostana uputilo 7. lipnja 1905. preko Kotarskog poglavarstva u Splitu prigovor, posebno ističući da zapadno krilo klaustara nije srušeno ovom prilikom, što je također bila zamjerka, već je to učinjeno ranije. Ovo

---

²⁰ KZ, str. 126, 130 i 137.

²¹ AKU, br. 30/1902., 73/1903. i 14/1904.

²² C. k. Središnje povjereništvo za umjetn. i povjesn. spomenike, *Smotra dalmatinska*, 15. VII. 1903., str. 2.

²³ C. k. Središnje povjereništvo za umjetn. i povjesn. spomenike, *Smotra dalmatinska*, 29. IV. 1905., str. 3.

obrazloženje Središnje povjerenstvo u Beču nije prihvatilo. Dana 13. siječnja 1906. upozorilo je konzervatora u Splitu da ne može preporučiti dodjelu državne potpore za izvedene radove, ističući ponovno kako nisu bili u skladu s pravilima zaštite starina.²⁴

Time stvar još nije bila okončana. U daljnjem postupku dalmatinsko je Namjesništvo preko Kotarskog poglavarstva u Splitu 18. siječnja 1906. godine naredilo da se izvrši uviđaj na licu mjesta u vezi sa subvencijama za učinjene radove. Na osnovu toga, don Frane Bulić i viši inženjer kotarskog građevnog ureda Ahil Savo bili su 23. veljače u samostanu te se dogovorili da će predložiti potporu franjevcima uz uvjet da se, u eventualnim radovima na zgradi, sačuva klaustar.²⁵

Slična sudbina kao i crkvu, zadesila je samostansku zgradu. Za sada je teško reći kolika je i kakva ranija bila. Podatci su oskudni i nedovoljno jasni. U svakom slučaju se zna da je bila mnogo manja od današnje. Početkom XX. stoljeća već je potpuno dotrajala. Zidovi su joj slabi, a krov, pregrade i podovi trošni, pa je prijetila opasnost njenog urušavanja.²⁶ Koliko se može zaključiti, nalazila se samo s južne strane sklopa.

Ali nakon rušenja stare apside crkve, sakristije i kapelice na istoku, uređene su prostorije za samostan i na toj strani. Prema sačuvanim fotografijama, zgrada se u drugoj polovini XIX. stoljeća sastojala od južnog i istočnog krila. Vanjski zidovi obaju dijelova bili su od manjeg, slabo obrađenog kamena, sa strehom na istoj razini, a iznad se dizao krov pokriven crijepom. Stari dio okrenut k jugu, prema moru, imao je podrum i dva kata. Njegovo pročelje je bilo vrlo skromno s običnim pravokutnim prozorima koji čak nisu bili ni pravilno raspoređeni. Novo istočno krilo sučelice prostranoj Rivi, zbog nešto višeg terena, imalo je visoko prizemlje i jedan kat. Njegovo pročelje je bogatije riješeno. U sredini je ulaz, a sa strana i iznad nizovi pravilno raspoređenih i dosta većih prozora u obliku bifora s kamenim okvirima. Tako su se na jugoistočnom kutu sudarala dva potpuno različita pročelja.

Ovakvo stanje trajalo je dosta kratko i bilo tek privremeno rješenje jer se još koncem XIX. stoljeća mislilo na radikalni zahvat rušenja postojeće zgrade i izgradnju potpuno nove. Ali taj naum kočio je nedostatak sredstava. Radi uređenja i izgradnje svoga kompleksa starješinstvo samostana sv. Frane uputilo je 1895. Općinskom vijeću Splita molbu za dodjelu općinskog zemljišta u blizini. O tome se raspravljalo na sjednici Vijeća od 23. studenog.²⁷

U srpnju 1905. izabran je za gvardijana Frano Miolin koji je uvidio da se ne isplati popravljati dotrajalu zgradu. Na kapitulskoj sjednici redovničke obitelji održanoj 22. studenoga odobreno je da se izrade nacrti za novu zgradu. Novo zdanje je trebalo obuhvatiti i parcelu kupljenu od Općine 1899. godine. Kako samostan nije imao sredstava, odlučeno je da se Ljubljanskoj banci proda kuća Dudan-Antičević, a k tome

---

²⁴ AKU, br. 4, 8, 10 i 25/1905. i 10/1906.

²⁵ AKU, br. 14/1906. od 20. veljače; O A. Savi vidjeti: *Svačić, hrvatski ilustrovani koledar 1906.*, str. 134.

²⁶ Samostan OO Konventualaca, *Dan*, Split, 25. IV. 1907., str. 3; KZ, str. 135.

²⁷ Sjednica Obć. Vieća, *Jedinstvo*, Split, 22. XI. 1895., str. 3.

još osam metara samostana. Određeno je da se zgrada sastoji od prizemlja za iznajmljivanje i dva kata za stanovanje preko 25 fratara.²⁸ Iduće godine arhitekt Eduard Žagar sačinio je projekt. Napravljeno je nekoliko inačica dok nisu zadovoljeni zahtjevi općinskih građevnih vlasti.

Općina je u svrhu gradnje ustupila samostanu teren i odredila rok za gradnju, ali ga nije bilo moguće održati. Stoga je upućena molba da se to vrijeme produži. O molbi se raspravljalo na sjednici Općinskog vijeća 18. rujna 1906. godine.²⁹ Za izvođenje radova javile su se dvije poduzetničke tvrtke, i to Radica i Jelaska te Žagar. U ožujku 1907. odučeno je poslove ustupiti posljednjem, jer je bila mala razlika u cijeni. Odmah nakon toga Žagar je obavijestio konzervatora da će zbog radova privremeno demontirati klaustar, a kasnije sve vratiti u prvobitno stanje. To je bila prigoda da ga se uredi jer je uz srušeni zapadni dio, i sve ostalo bilo dotrajalo. Središnje povjerenstvo je i dalje bilo spremno založiti se kod Ministarstva za novčanu pomoć, ali uz uvjet da to učini i Općinsko upraviteljstvo Splita.³⁰

Stara zgrada samostana srušena je početkom 1907. pa je temeljni kamen nove položen 13. lipnja, na dan sv. Antuna u 11 sati. Tom prilikom došao je iz Rima u Split general konventualaca otac Dominik Reuter i osobno obavio ceremonijal. Uz samostansku obitelj, ugledne građane i mnoštvo naroda ovom su činu prisustvovali otac Celestin Fattuta, nadučitelj sv. bogoslovlja i bivši provincijal Dalmatinsko-padovanske redodržave te Eduard Žagar.³¹ Na koncu obreda don Frane Bulić je održao prigodno kratko slovo u kojem je ocrtao povijest samostana i istakao njegovu važnost. Istog dana bila je procesija iz crkve konventualaca na Obali, u kojoj je nošen kip sv. Antuna. Sudjelovao je brojni splitski puk.³²

Kada su počeli radovi, naišlo se na novo vrelo sumporne vode. Konventualci su bili odlučili urediti kupke, ali ni uz nekoliko pokušaja to nije ostvareno.³³ Koncem lipnja 1907. zidovi samostana su bili dignuti u cijeloj visini pa su odmah sa zapadne strane počeli tesarski radovi na krovnoj konstrukciji.³⁴ Na vrhu istočnog pročelja prema Obali napravljen je 1907. amblem franjevačkog reda, ali je izveden dosta ružno pa je ubrzo uklonjen.³⁵

Pitanje potpore za popravak klaustara potezalo se i tijekom 1908. godine. U

---

²⁸ F. Miolin je preminuo u Splitu 27. V. 1951.; KZ, str. 118 i 121.

²⁹ Općinsko Vijeće, *Dan*, 13. IX. 1906., str. 3.

³⁰ KZ, str. 127; AKU, br. 18 i 35/1907.

³¹ Fr. C. Fattuta magistar, provincijal od 1891. i asistent reda. Rodom je iz Cresa, gdje je i preminuo 1910. M. OREB, *Zaslужni članovi...*, str. 65 i 74.

³² Novi samostan, *Naše Jedinstvo*, Split, 22. VI. 1907., str. 2; Blagoslov temeljnog kamena, *Dan*, 20. VI. 1907., str. 3; Procesija, *ibidem*.

³³ Sumporno vrelo, *Dan*, 27. VII. 1907., str. 3; Idem, *Naše Jedinstvo*, 20. VII. 1907., str. 2; KZ, str. 130.

³⁴ Franjevački samostan, *Dan*, 24. X. 1907., str. 3.

³⁵ Pročelje manastira, *Naše Jedinstvo*, 16. XI. 1907., str. 2.

siječnju je konzervator ponovno od Središnjeg povjerenstva tražio sredstva. Idućeg mjeseca Općina je obavijestila da uslijed oskudice raspoloživih sredstava ne može ništa doprinijeti sa svoje strane. Konačno je 22. svibnja Središnje povjerenstvo u Beču donijelo odluku kojom je pristalo na predloženo obnavljanje greda i krova nadstrešnice s obzirom na trošnost drvenog materijala. Također se suglasilo s obnovom četiriju oštećenih stupova i stupaca klaustura. Povjerenstvo nije pristalo na njegovo cjelovito uspostavljanje, kako je predlagala uprava samostana, jer se to kosilo s tadašnjim načelima čuvanja i skrbi o spomenicima. Zabranjeno je da se stupovi i stupci povise bilo kakvim postamentima, a rub strehe je trebao ostati na istoj razini. Jednostrešni krovovi su morali biti jednakog nagiba kao i prije, a također i crjepovi isti kao što su bili. Sve grede, podvlake, podrožnice i roženice morale su imati profilaciju kao originalne. Povjerenstvo je uvjetovalo da će se samo u slučaju pridržavanja navedenih zahtjeva i ako se dostavi trebovnik s priloženim svim detaljima, moći računati na državnu potporu. O svemu je obaviješten konzervator F. Bulić, uprava samostana i graditelj E. Žagar.

Napokon su u rujnu 1908. godine okončani radovi na klausturu na način kako je tražilo Središnje povjerenstvo za spomenike. Tijekom izvedbe Bulić je u više navrata vršio kontrolu. U listopadu pregledali su ih i odobrili on i prof. dr. Max Dvořák, konzervator i član Povjerenstva u Beču. Uprava samostana, uz velike troškove za novu zgradu, imala je također znatne izdatke za uređenje klaustura. Trebalo je sve dignuti s mjesta te opet postaviti kako je prvobitno bilo. Stoga su se konventualci ponovno obratili Buliću molbom da podupre njihov zahtjev za sredstva kod Središnjeg povjerenstva kako bi bar djelomice podmirili dugove učinjene za te radove. Bulić im je spremno izišao u susret.³⁶

U početku je jedan dio zgrade samostana bio predviđen za smještaj Kolegija, tj. filozofije i teologije. No tijekom radova došlo je do diobe Provincije pa je bilo suviše ovdje otvarati školu. U samostanu na Cresu bilo je dovoljno prostora za uzgoj podmlatka nove Dalmatinske provincije.³⁷

Gradnja nove zgrade završena je uglavnom u svibnju 1908., a franjevci su se uselili 5. srpnja. Svečano ju je blagoslovio general reda Reuter 25. srpnja, koji je posebno radi toga došao u Split.³⁸ Mnogo je prostranija od stare. Posebno je proširena prema moru na zemljištu koje je inače bilo vlasništvo samostana. Kako taj trakt po čitavoj dužini ima srednji konstruktivni zid, nije isključeno da je stari dio ostao sačuvan, a njemu s juga dograđene nove prostorije. Ovo je samo manje-više logična pretpostavka. Kako rezultati eventualnih istraživanja prilikom nedavne rekonstrukcije nisu objavljeni, nije moguće ništa određenije zaključiti. Ta današnja zgrada je dosta viša. Umjesto ranijeg podruma i dvaju katova, sada je dobila niz dućana u prizemlju i

---

³⁶ AKU, br. 10, 15, 33 i 86/1908.

³⁷ KZ, str. 137.

³⁸ KZ, str. 137.

dva kata iznad njih. Mnogo je reprezentativnije oblikovana u slogu neoromanike. Otvori su simetrično raspoređeni i većina ih gore završava polukružnim lukom. Vanjsko joj je lice ožbukano, a krov u prvo vrijeme bio pokriven ravnim azbestocementnim pločama.

U to vrijeme radilo se nešto i na zaštiti pokretnih spomenika samostana. U listopadu 1911. boravio je u Splitu Hermann Ritschl, prvi restaurator slika c. k. Dvorskog muzeja u Beču. Među ostalim, posjetio je i samostan konventualaca i pregledao sliku "Polaganje u grob" Tizianove škole koja se nalazila u prezbiteriju crkve. Utvrdio je da su na njoj potrebni popravci pa je to predložio Ministarstvu. Procijenio je da će rad zapasti 305 kruna bez troškova prijevoza u Beč i natrag. U vezi s tim Središnje povjerenstvo je preko Bulića u svibnju 1912. molilo starješinstvo samostana da se očituje koliko bi u tu svrhu moglo doprinijeti sa svoje strane. Kako nije dobivao nikakva odgovora, Bulić je u dva navrata pismeno urgirao. Konačno u studenom je stigao dopis samostana. U njemu je novi gvardijan Bonaventura Burić obavijestio kako je došlo do promjene na čelu samostana pa mu ništa nije poznato o postavljenom pitanju.³⁹ Bulić je poslao obavijest pa je 2. prosinca dobio odgovor da samostan zbog slabog gospodarskog stanja ne može ništa doprinijeti.⁴⁰

Noviji radovi

I poslije Prvog svjetskog rata bilo je nekih značajnijih radova na zgradi samostana i crkve. Godine 1926. obilježavala se 700. godišnjica smrti sv. Franje. Split, koji je u to vrijeme brojio 31.178 stanovnika, određen je za mjesto slavlja uz sudjelovanje svih franjevačkih redovnika u gradu, s tim da se održi u crkvi na Obali. Uprava samostana konventualaca na čelu s provincijalom Burićem i novoizabranim gvardijanom Vidom Gjiković-Markovinom odlučila je još 1925. godine za ovaj veliki jubilej popraviti i urediti crkvu. Na konventualskome kapitolu 2. listopada gvardijan je predložio da se strop, budući da je bio trošan, sruši, a poviše postojećih greda, koje su zdrave i jake, da se postave daske. Tako bi dosta niska crkva dobila još pola metra visine pa bi postala ljepša i prostranija.

I na velikom su oltaru trebale neke preinake, tj. trebao se sniziti tabernakul i povisiti postolje na kojemu je kip sv. Franje. Kako je crkva bila preuska za pučanstvo koje ju je posjećivalo, predloženo je da se raširi koliko omogućava kapela sv. Ante s jedne i Gospe od Začecća s druge strane. Svi su prijedlozi bili prihvaćeni.⁴¹ Međutim, na izvanrednoj sjednici samostanske braće održanoj 19. veljače 1926. poništen je

---

³⁹ B. Burić, 1907. provincijal Dalmatinsko-padovanske provincije, do 1911. generalni komesar, kasnije opet provincijal. Preminuo u Splitu 1951. godine. M. OREB, *Zasluzni članovi...*, str. 74 i 150.

⁴⁰ AKU, br. 42/1912.

⁴¹ Fra V. Gjiković-Markovina rodio se u Splitu 1876., a preminuo u Pančevu 1956. godine. U redovničkoj obitelji obavljao je razne dužnosti. M. OREB, *Zasluzni članovi...*, str. 219; *Splitski almanah za god. 1925.–26.*, Split, 1927., str. 77.

zaključak iz prošle godine o proširenju crkve na račun kapela. Umjesto toga ovlašten je gvardijan da poveća crkveni prostor bočno od velikog oltara na jug za 12 metara. Izrađen je nacrt, koji je općinska uprava prigodom izdavanja građevinske dozvole donekle izmijenila, pa su radovi ubrzo započeli. Dogradnja tog poprečnog krila izvršena je na mjestu zapadnog trijema klaustera pa je tako dobiven novi veliki prostor za vjernike prilikom bogoštovlja. U vezi s radovima u klaustaru Bulić je zamolio upravu samostana da se svakako poploča njegova istočna polovica koja je pred nekoliko godina bila betonirana. Isto je tako predložio da se iz ovog prostora maknu teški i ružni ormari koji su bili naslonjeni na zid prema crkvi, a k tome da se zidovi oboje smeđim tonom, kako je to bilo i do tada. Izrazio se kako će tako preuređen klaustar biti jedan od ljepših spomenika franjevačke umjetnosti u Dalmaciji.⁴²

Tako je klaustar skraćen na zapadnoj strani, što je izazvalo i druge promjene. Umjesto dvaju, sada je na mjestu još samo onaj bucal bunara na zapadu. Štoviše, smanjenjem dužine klaustera, umjesto na sredini, on je na kraju uza sami trijem. Isto tako sa sjeverne i južne strane zapadne polovice klaustera, umjesto po četiri stupa između stupaca, ostala su samo po dva.

Na jesen 1926. godine oslikano je svetište glavnog oltara. Dekoraterske radove na zidovima izveo je akademski slikar Ilija Ahmetov, koji je već bio uredio mnoge crkve u Hrvatskoj, a pomagao mu je slovenski majstor Ugrin. Slike su bile napravljene u obliku mozaika, vedrih boja, a prikazivale su svece franjevačkoga reda.⁴³ Inače, Ahmetov je niz godina radio u Splitu. Poznat je po tome što je 1928. godine na bočnim zidovima apsida župske crkve sv. Križa u Velom Varošu izradio slike četiriju svetaca. U siječnju iduće godine po drugi je put izlagao svoje radove u Salonu Galić i dobio pohvalne ocjene. Tada je bilo otkupljeno pet njegovih slika za 3000 dinara.⁴⁴

Orgulje su se u to vrijeme nalazile nad glavnim oltarom, a do njih se dolazilo uskim stepenicama. Da bi se olakšao pristup, odlučeno je u rujnu 1926. umjesto postojećih izvesti nove stepenice kružne osnove od željeza iz prostora crkve.⁴⁵ To su bili posljednji veći građevinski zahvati na samostanskom sklopu do nedavne radikalne rekonstrukcije.

U novije vrijeme uređen je i širi okoliš samostana. U svibnju 1901. popločana je ulica na Šperunu, odmah sjeverno uz crkvu, i tu postavljena velika javna česma za vodu.⁴⁶ Isto tako Općinska uprava je 1926. godine odlučila primijeniti nabijeni asfalt

---

⁴² AKU, br. 95/1926. od 26. srpnja; KZ, str. 194 i 196.

⁴³ KZ, str. 197; Popravci u crkvi sv. Frane na Obali, *Novo doba*, Split, 17. IX. 1926., str. 4; Proslava sv. Franje u Splitu, *ibidem*; Svečanosti Sv. Franje Asiškoga, *Novo doba*, 29. IX. 1926., str. 4; 700. godišnjica smrti Sv. Franje Asiškoga, *Novo doba*, 5. X. 1926., str. 3; KZ, str. 197.

⁴⁴ Umjetnička izložba, *Novo doba*, 22. I. 1920., str. 4; Izložba slika akad. slikara Ahmetova, *Novo doba*, 30. I. 1929., str. 5; Milan IVANIŠEVIĆ, Ikonografija solinskih mučenika kroz stoljeća, *Salona christiana*, Split, 1994., str. 401; Nevenka BEZIĆ, *Likovne izložbe Splita 1885.–1945.*, Split, 1962., str. 22.

⁴⁵ KZ, str. 198.

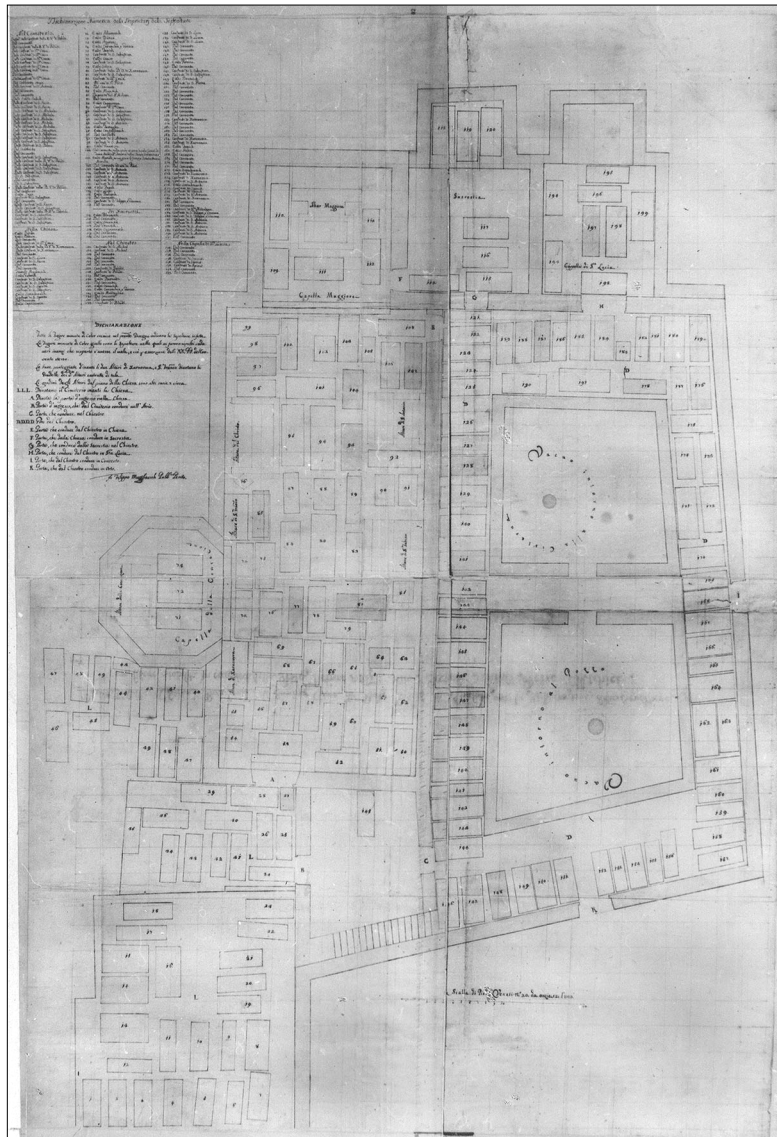
⁴⁶ Na Šperunu, *Željeznica*, Split, 1. V. 1901., str. 3; Česme u Spljetu, *SD*, 25. V. 1901., str. 2.

na betonskoj podlozi za površinsku obradu kolnika Francuske obale koja se prostirala pred crkvom. Asfaltirana je i Dioklecijanova obala, koja se odatle nastavljala prema istoku te neke druge gradske ulice, što je bio početak široke primjene novog građevnog materijala. Tih godina izgrađeni su i nogostupi na Francuskoj obali i u ulici Kraj sv. Frane sa sjeverne strane crkve pa je čitav predio dobio doličniji izgled.⁴⁷

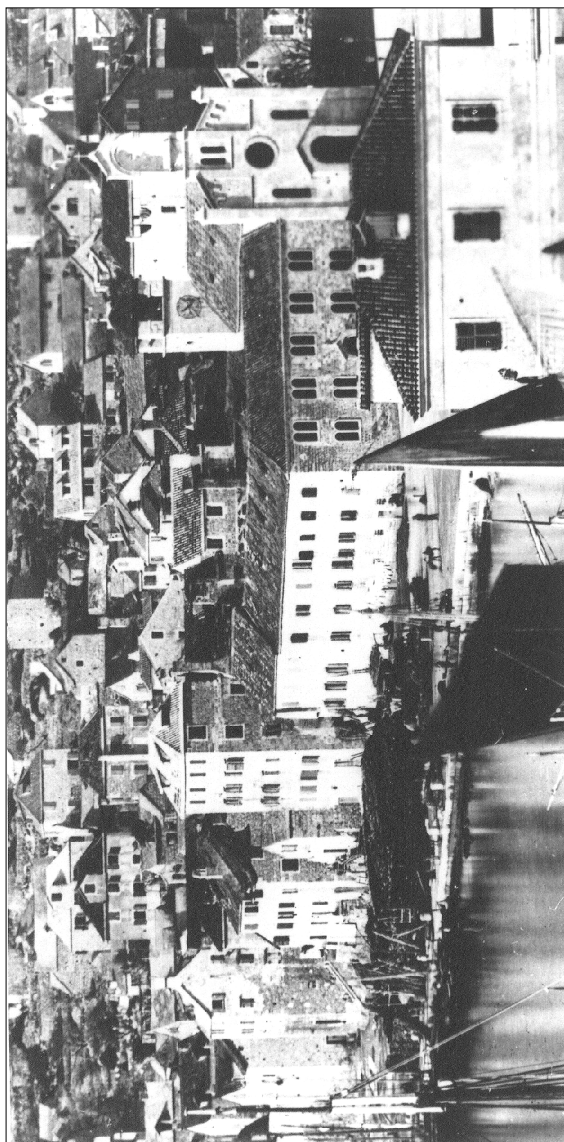
Nakon opisanih temeljitih pregradnja u drugoj polovini XIX. i početkom XX. stoljeća, malo je što preostalo od drevnog slikovitog samostanskog sklopa sv. Frane. Istina, nije se promijenio položaj ni osnovni raspored sadržaja, ali je znatno povećan, poboljšane su mu funkcije i organizacija prostora. Stvoreni su daleko bolji uvjeti življenja i rada pa i zdravstvenih prilika. I u oblikovnom smislu to je potpuno drukčije ostvarenje historicističkih obilježja. Prisutna je težnja uklapanja u cjelovito neostilsko okruženje. Bio je to odraz novih urbanističkih težnja za uređenjem samog središta grada. Čitava je Riva potpuno izgrađena novim zdanjima na mjestu skromnih starijih. Time je dobila izgled reprezentativnog pročelja grada prema moru.

---

⁴⁷ Branislav RADICA, *Novi Split*, Split, 1931., str. 146 i 147.

Sl. 1. Tlocrt crkve sv. Frane i klaustara. Stanje u XVIII. st.
prije početka velikih pregradnja samostanskog sklopa.

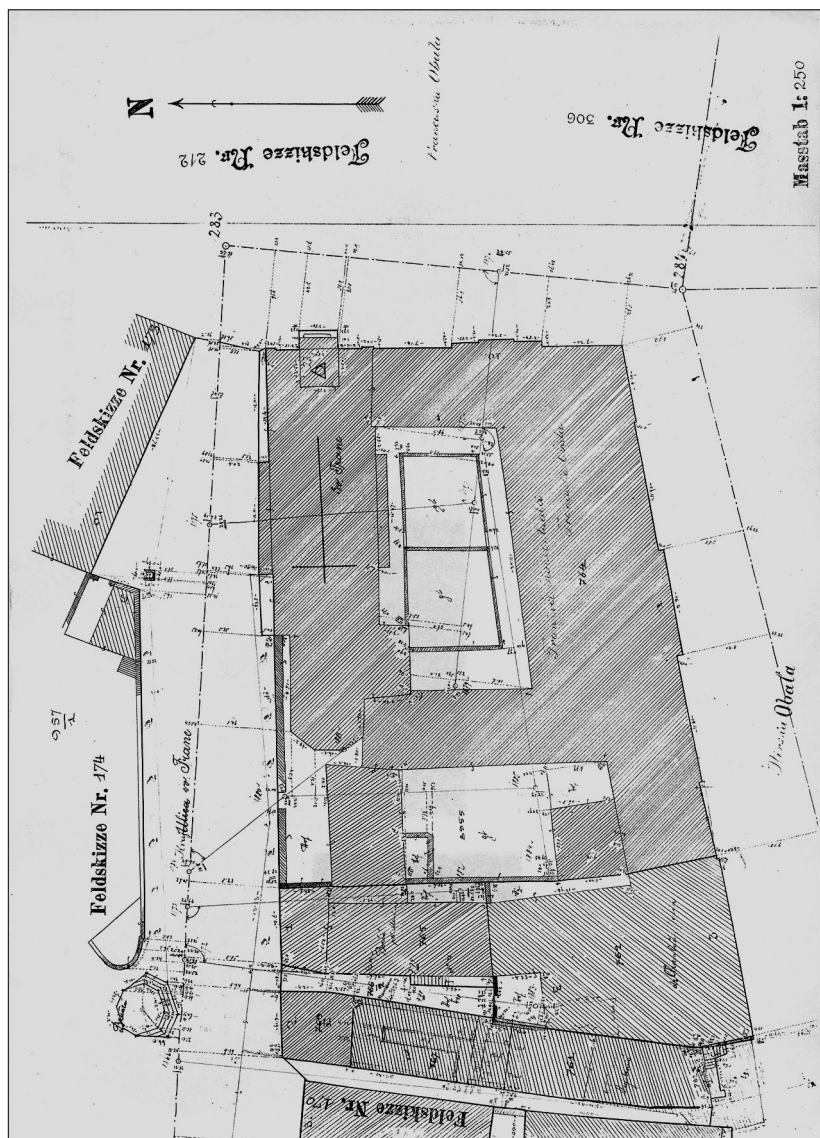
Sl. II. Pogled s istoka na samostan i crkvu sv. Frane. Fotografija prikazuje stanje negdje između 1864. i 1902. g., kada je crkva bila već produžena, ali novi zvonik nad njenim glavnim pročeljem još nije podignut. Zgrada samostana je stara, prije rušenja, ali joj je istočno krilo pregrađeno. Fotografija iz Arheološkog muzeja Split (AMS).

Sl. III. Kloaunar samoatana, pogled od iatoka. Vidi ae stanje prije rušenja zapadnog trijema koje je uatlijedilo 1862. g. U prednjem planu ae nazire kruna bunara koja je kaatnije uklonjena, a sve okoao au bujni naatadi oleandera. Stara fotografija naatala poatije 1908., koja ae čuva u AMS.

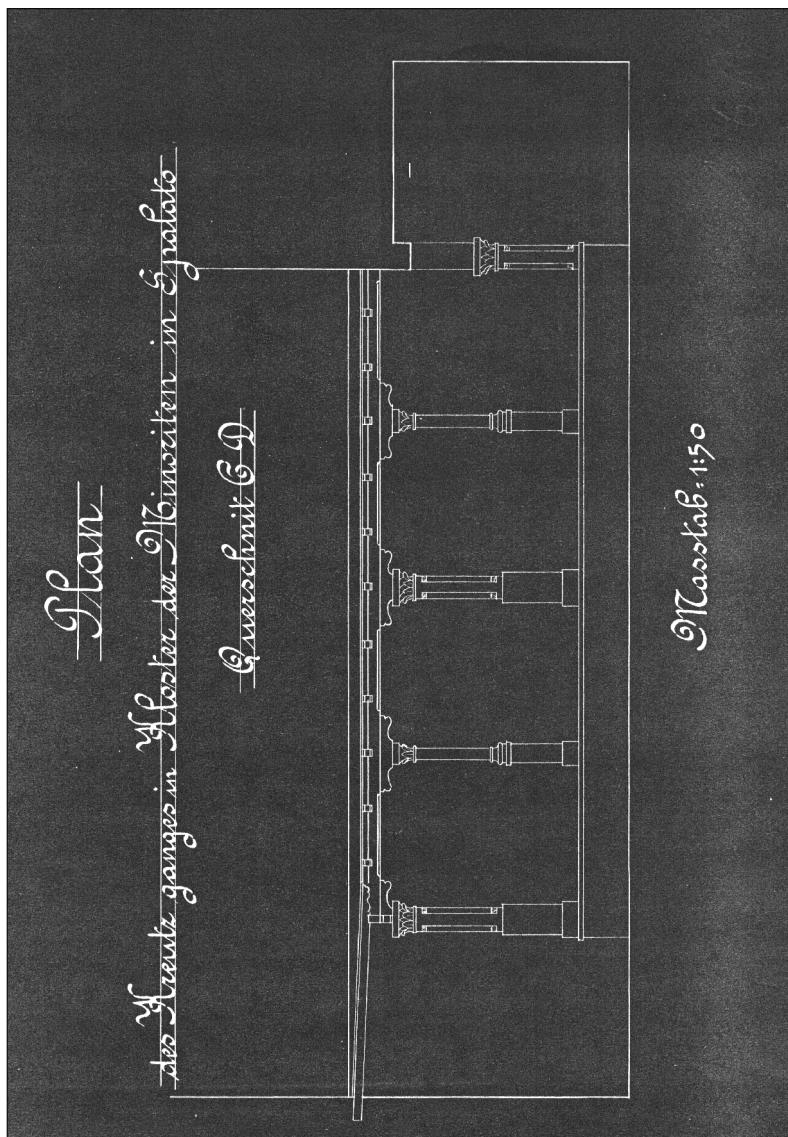

Sl. IV. Samostanski klaustar, pogled sa zapada gdje su u prvom planu ostaci porušenog trijema. Slika prikazuje stanje negdje poslije 1902. g., kada je crkva pregrađena, izgrađen novi zvonik i samostanska zgrada. Fotografija iz AMS.

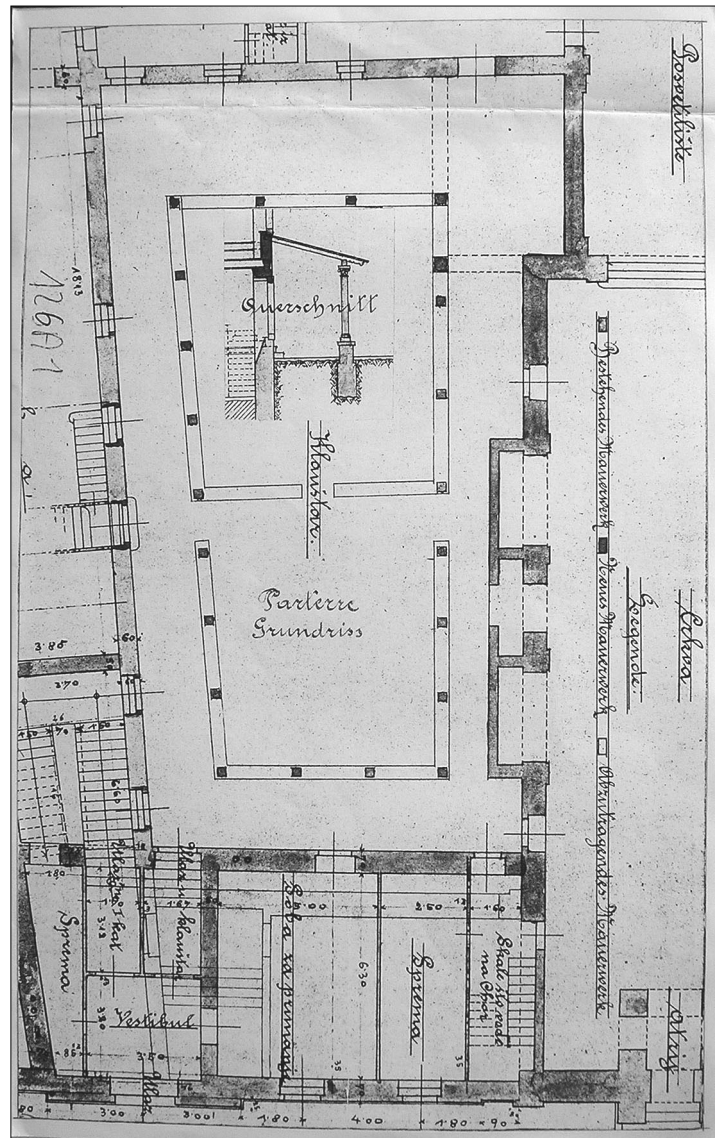

Sl. V. Terenska skica samostanskog sklopa koju je 1910. g. sačinio geometar Adolf Goetzl. Nacrtno je stanje nakon završenih svih glavnih radova. Od kasnijih značajnijih promjena treba spomenuti dogradnju južnog bočnog broda na mjestu zapadnog dijela klaustra te noviju stambenu zgradu podignutu zapadno od svetišta crkve (Povijesni arhiv Split).

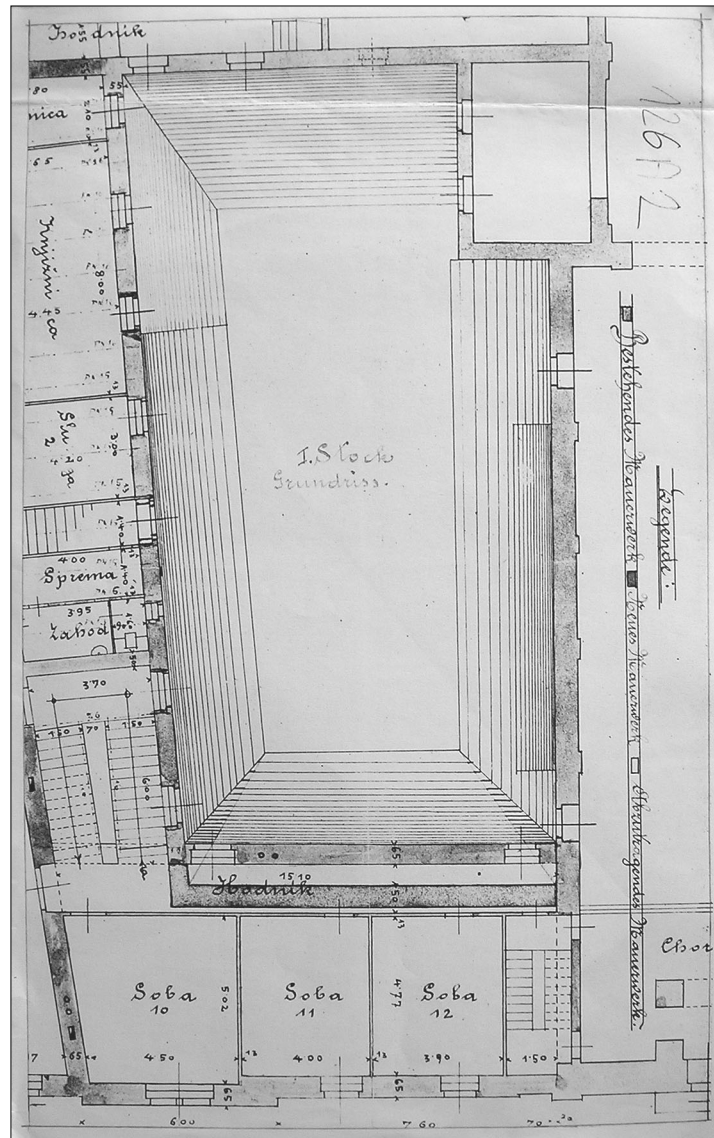

Sl. VI. Jedan od prijedloga za uređenje klaustra. Nacrt se sastoji od tlocrta, pogleda na južni, sjeverni i zapadni trijem. Ovim rješenjem bilo je predviđeno da se visina trijemova znatno povisi tako da se pod stupove umetnu četvrtasti postamenti, a nagib krova smanji. Nepoznat autor nacrt. Nastao je oko 1908. g., ali nije prihvaćen. Reproducirani crtež predstavlja pogled na zapadni trijem. Elaborat se čuva u staroj planoteci Državne uprave za zaštitu kulturnih i prirodnih dobara u Splitu, br. 126 (DUKPD).

Sl. VII. Tloris prizemlja klaustera s naznačenim radovima koje treba izvesti za njegovo uređenje. Nije poznat projektant niti godina izrade, ali je to svakako poslije 1902., jer se na jugu i istoku vide dijelovi nove zgrade samostana, a na sjeveru pregrađena crkva. Na originalu su bojom označeni postojeći, novi i uklonjeni zidovi. Iz opisa je vidljivo da je istočno krilo samostana nešto prošireno na račun klaustera, a predlaže se i obnova stupova i krova zapadnog dijela klaustera. Stara planoteka DUZKPD.

Sl. VIII. Tloris klaustura na razini prvog kata samostana. Vidljiv je odozgor krov trijema i okolne prostorije samostana. Sve ostalo je kao kod predhodnog crteža. Stara planoteka DUZPKD.

Sl. IX. Klaustar nakon njegovog skraćivanja, uređenja i izgradnje trijema na zapadnoj strani, pogled od zapada prema istoku. Fotografija iz AMS.

*Stanko PIPLOVIĆ: ALTERATIONS IN THE CHURCH AND
MONASTERY OF THE CONVENTUALISTS IN SPLIT DURING
THE 19th AND THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY*

Summary

During the last century the Medieval monastery complex of St Francis in Split underwent fundamental alterations. Its humble church had become too small for the growing populace and, from the urban perspective, it was no longer in harmony with the changed environment. These are the reasons why it was wholly restructured between 1855–64. In accordance with the renovation and construction of the waterfront in front of the church its layout was altered so that instead of facing the harbor with its apse it was now turned to it with its main façade. A new shrine was built, its nave extended eastward and broadened on the side. A new belfry was erected at the beginning of the 20th century. The constructor I. Celić participated in this major project. Afterwards its interior was wholly renovated and the painters D. Inchiostri and I. Ahmetov covered the walls and the ceiling with large decorative compositions.

The early Gothic cloister dating from the 14th century at the center of the complex is the most valuable part of the monastery. Its western porch had to be taken down in 1861–62 because of its dilapidated state. The Franciscans later wanted to rebuilt it but conservators opposed this in accordance with the principles of the time which negated reconstruction as a method. Finally in 1926 on this part of the edifice the space of the church was extended from the main altar to the wings, the cloister was renovated but sadly, in consequence, it was made smaller.

The monastery building on its south side turned to the sea was wholly dilapidated. In the beginning plans were made to renovate it but it became clear that this was impossible. This is why it was demolished and in 1908 a new one using neo-Romanesque forms was raised on the same place. The planner and builder was the architect Edo Žagar.

Thusly almost nothing remained of the old picturesque agglomeration. The present monastery complex is a recent realization of historicist features. It contains an aesthetic, particularly a spatial and urban, charge of accommodating itself into the total neo-stylistic environment of representative buildings. However, from the viewpoint of those who seek to preserve the monuments of the architectural heritage, these radical alterations today would not be accepted. Namely, these alterations negated certain, primarily historical-documentary and environmental, values in order to achieve others more in tune with temporary needs.